

25-26
mayıs
2016

Uluslararası
Hacı Bayram-ı Velî
Sempozyumu
Bildiriler Kitabı 2

EDİTÖR
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER

ULUSLARARASI
HACI BACI BAYRAM-I VELİ
SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI 2

kalem
EĞİTİM KÜLTÜR AKADEMİ DERNEĞİ

EDİTÖR
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER

EDİTÖR YARDIMCILARI
DR. MEHMET YILDIZ
HARUN ALKAN

YAYIN KURULU
PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER
PROF. DR. M. MUSTAFA ÇAKMAKLIOĞLU
DOÇ. DR. VAHİT GÖKTAŞ
YRD. DOÇ. DR. ÖNCEL DEMİRDAŞ
DR. MEHMET YILDIZ
HARUN ALKAN

GRAFİK TASARIM
TAVOOS

UYGULAMA
TAVOOS

BASKI YERİ
ANIL MATBAACILIK, DİKKEN CAD. NO: 244/P 13-14,
TEL: +90 (312) 483 6353, ANKARA

BASKI TARİHİ
30.11.2016

ISBN
978-605-8560-24-6

YAZIŞMA ADRESİ
Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, Hacı Bayram Mah
Şeyh İzzettin Sk. No: 9 Ulus/Ankara Tel: +90 (312) 232 4226;
Kalemsempozyum@gmail.com

HACI BAYRÂM-İ VELÎ'NİN ALTİ BEYİTLİK ANKARA ŞİİRİNE METİN ŞERHİ ÖRNEĞİ (BURSALI İSMAİL HAKKİ ÇELVETİ)

Prof. Dr.

MÜNİR ATALAR

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Bilim
Dalı Emekli Öğretim Üyesi, Tokat
matalar49@gmail.com

Özet

Hacı Bayrâm-ı Velî, şiiirlerini anlaşılır bir Türkçe ile yazmıştır. Kolayca akılda kalabilir ve ezberlenebilir. Şiiirlerdeki bazı ana temalar, konular şöyledir: -İnsanın kendisini bilmesinin mahiyeti, -Dünya ile meşgul olma ahlâkı, -Evrenin özeti olan can, -Vahdet sırrı ile, bu canın fenâ bulması. Hacı Bayram'ın şiiirleri, tüm bu öğretileri nakleden daha derin dizelerdir. Tüm bu doktrinler disiplinler, çok sade ve yalın bir dil ile ve de islami çerçeve de ele alınmıştır. T.C Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016 Yılı Ramazan Ayının ana konusunu (temasını) "Gönül Kazanmak, Gönüle Girmek ve Gönül Yapmak" olarak belirlemiştir. Bu konuların da amacı pratik ahlakı elde etmektir. İşte tam bu noktada da Hacı Bayram-ı Velî, mutasavvıf bir şâir olarak, Yazıcızâde Mehmed'e yaptığı öneride, Muhammediye isimli Hz. Peygamber'in hayatını anlatan o büyük manzum eserini yazmak yerine "bir gönüle girmeyi, kazanmayı" "bir sîne (gönül) hakketmeyi (işlemeyi) yeğlemiştir.

Summary

Hacı Bayram-ı Veli wrote poetry in an understandable Turkish. Thereby, his poems can be memorized and remembered easily. The main themes in his poems are as follow: essentials of knowing yourself, ethics of preoccupy with the worldly issues, soul as a summary of the universe, mystery of unicity and end of soul. Hacı Bayram's poems are deep lines, which recount these tenets. All these tenets, doctrines and disciplines are handled by a very clear and simple language within an Islamic framework. Republic of Turkey Presidency of Religious Affairs designated the theme of 2016's Ramadan as "win hearts and minds, enter into hearts and repair minds." The aim of these themes is to obtain the practical moral standing. At this point, Hacı Bayram-ı Veli, as a Sufi poet, opted for winning hearts and minds instead of writing Muhammediye in his offer to Yazıcızade Mehmed.

Tebliğ Metni

ŞERH, Arabca bir kelime olup: 1-Açma, ayırma, yarma. Şerh-i sadr denildiğinde Kuran’-ı Kerîm’in İnşirah Suresi aklımıza gelir. 2-Bir metni, bir kitabı ayrıntılarına inerek açıklama , yorumlama: ilk medresede mantıktan Şemsiye Şerhi’ni okuyan bir öğrenci, daha yukarı derecedeki medreselerde, yine mantıktan daha kapsamlı olarak Metâlî Şerhi’ni okurdu (İsmail Hakkı Uzunçarşılı). 3-Bir kitabı açıklamak için yazılmış eser: Mesnevî Şerhi, Şerh-i Gülistan gibi, 4-Açık açık anlatma, izah, 5-Tapu kütüğüne yazılan açıklama notu.

ŞERHA kelimesine gelince o da : Bir şeyi ince ve uzun kesmek-ten : 1-Dilim, 2-Bıçak yarası, kesik ve yarık, yara izi demektir.

METİN-METN: Basılmış veya elle yazılmış yazı, yazı parçası, tekst.

METİN-BİLGİSİ: Bir dili yazılı metinlerini, değişik el-yazmalarını incelemek, karşılaştırmak ve değerlendirmek ve yayımlamak suretiyle inceleyen bilim dalı.

Hacı Bayrâm-ı Velî’nin Şiirleri Üzerine Düşünceler’imize gelince: Hacı Bayrâm’ın , “Allah’ın (Çalab’ın) iki cihan arasında yarattığı” şeklindeki şehir tasvirini, hiç şüphesiz semâ ile arz arasında bekletilen insanoğlu’na bir kinâye olarak değerlendirilebilir. Kışkırtıcı bir şekilde, Hacı Bayrâm, o şehrin yamaçlarında , eteklerinde zuhur eden , ortaya çıkan bir sevgili’den (dîdâr) bahseder, belki de o, ilâhî güzelliğin nûrunun dünyaya olan aksidir.

Fuad Bayramoğlu’nun, Hacı Bayrâm-ı Velî, Yaşamı, Soyu-Vakfı, Ankara, 1989, c.I-II isimli 2 ciltlik eserinin dizinleri tarafımızdan yapılmıştır.

Sık sık hacı kelimesi ve sıfatı geçmesi sebebiyle, bana ait hac ile ilgili bir ilk doktora tezini burada belirtmeden geçemeyeceğim: Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları (Ankara 2015, 3. Basım , Diyanet İşleri Başkanlığı), Kara, Deniz ve Demiryolu ile hacca gidiş - gelişi anlatan Seyehatnâme tarzında bir eserdir.

Es-Seyyid Ahmed er-Rifâî (Hayatı ve Eserleri) isimli, eş-Şeyh Yunus es-Samarrâî’den , Arabca’dan tercüme ettiğimiz eserde er-

Rifâî şöyle der : “Bir kişi ki,seccadesi ile ibâdet ediyor ,namazını kılıyorsa,aynı seccadesi ile suda yüzebiliyorsa yine aynı seccadesi ile havada uçabiliyorsa,o kişi hakkında kanaat getirmekte acele etmeyin ve öncelikle de o kişinin “emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker “e riâyet edip-etmediğine bakmak gerekir der.Bu kanatimizce çok önemli bir kriterdir insanları tanımak hususunda ve pratik ahlâkı,ameli ön plana çıkarmıştır er-Rifâî.Buradan hareketle Hacı Bayrâmı Velî de sadece 4 şiir ortaya koymakla ,daha çok gönül kazanmaya,bir gönüle girmeye,gönül yapmaya çok daha öncelik vermiştir ki ,Yunus Emre'miz de aynı düşünceyi dile getiriyor mu dizelerinde :”Bir kez gönül yıktın ise,o kıldığın namaz değil “ şeklinde.

Yazıma , Merhum Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin Ma'rifetnâme'sindeki şu dizeleri ile devam etmek istiyorum:

Tasavvuf; kimseye âr olmamaktır,
 Gül-i gül-zâr olup, hâr olmamaktır,
 Tasavvuf; yâr olup, bâr olmamaktır,
 Tasavvuf; yok olup, var olmamaktır,
 Bunu her kim anlarsa, burhân ondadır.

Eser gayet güzel bir metin şerhi örneğidir, sırayla, önceki kelimelerin etimolojisi, eş anlamlıları, başka dillerdeki karşılıkları ve kullanılış (*anlam*) farklılıkları gösterilmiştir. Her mısraın izahının sonunda veya ortalarında toplu olarak mânâsı ve bazen de beytin anlamı tüm olarak veriliyor. Esere kıymet kazandıran hususlardan biri de, sık sık âyet-i kerîmeler, hadisler, başka eserlerden fikirler ve kelâm-ı kibarlarla (*atasözü hükmüne geçmiş hikmetli, meşhur söz*) fikirlerin kuvvetlendirilmesi ve temellendirilmesidir. Ancak, hadisler serdedilirken sahip olup-olmadığının kaydedilmeyişi, bizi mecbur olarak düşündürdü ve araştırmaya sevketti. Tasavvufî ve dinî terimlerin ismen ve alfabetik olarak tesbitleri yapılarak, tasavvufî ve dinî deyimlerin indeksi eklenmiştir. Metnin transkripsiyonu verilmiş ve notlar bahsinde de Arapça ve Farsça ibarelerin gerekli tercüme ve açıklamaları yapılmıştır.

Bu yazma eserimizin 25/b yaprağında yer alan isimler şunlardır: Şeyh Hacı Bayrâm Velî Hazretleri, Akşemseddin, *Muhammediyeye* yazarı Yazıcızâde, Eşrafzâde, Şeyh Hüseyinü'l Kâdirî kıssası, Bursa'da âsûde olan Hızır Dede, Şeyh Üftade, Şeyh Hüdâyî, Şeyh Ahmed Efendi, Zâkirzâde Abdullah Efendi, eş-Şeyhu's-Seyyid Osman Efendi.

Bu metin şerhi içerisindeki 12 adet mısra ve bunların yorumları ve bu yorumlar yapılırken başvurulan âyet meallerinden, hadislerden, kelâm-ı kibar (*büyüklerin anlamlı sözleri*) ve Farsça beyitlerden açıklamalı örnekler vereceğiz:

1- “*Çalab'ım Bir Şâr Yaratmış İki Cihan Arasında*”: Çalab, Allah demektir, Şâr ise şehir. Şehirden murat insanın gönlüdür. Bu gönlüden biri âhirete, biri de dünyaya bakan iki ayrı cephesi vardır. Şârih burada ruhtan bahsederken, Kur'ân-ı Kerîm de geçen “*Ve ona ruhumdan üfürdüm (üfledim)*” âyetine (*Hicr, 29*) telmihte bulunmuştur.

2- “*Bakıcak Dîdar Görünür O Şâr'ın Kenâresinde*”: Dîdar, yüz, çehre, göz demektir. Allah'ı sezme, mârifet yolu ile bilme yeri kalptir. Yine şârih burada kalbi açıklarken, “*Ey basîret (akıl) sahipleri, bundan örnek alınız*” (*Haşr, 2*) âyetine atıf yapıyor. Akla dikkat çekiyor ve devamında da “*Çünkü Biz ona (insana) şah damarında daha yakınız*” (*Kâf, 16*); “*Nerede olursanız olun, O sizin ile beraberdir*” (*Hadîd, 4*) gibi âyetlere gönderme yapıyor. Ayrıca: “*Yerim ve göğüm beni içerisine alamaz; ancak kulumun kalbi beni içerisine alır*” hadîsine yer verilmiştir. Kalple ilgili olarak yine şârih devamla; “*Yüzler (vardır) O gün ter-ü tazedir; Rablerine bakacaklardır*” (*Kıyâmet, 22-23*). “*Allahı görmek isteyen, O'nu görme mahalli olan Cennet'i sever*” sözüne yer verirken, bir başka kelâm-ı kibar'a da işaret eder şöyle ki: “*Bir kimse Allah'ı Cennet'te görürüm derse küfre girer; Cennet'ten görürüm derse küfre girmez*” gibi. Şârih'in diğer zikrettiği âyetler şunlardır: “*Haberin olsun ki yaratmak da, emretmek de O'na mahsustur*” (*A'râf, 54*). Yine şu ifadelere rastlıyoruz: “*Allah'ın ilk yarattığı şey, Benim rûhumdur*” (*Hadis*), “*Beni gören muhakkak Hakk'ı görmüş olur*” (*Hadis*), Cüneyd'i Bağdâdî : “*Allah'tan başkası*

cübbemin içinde olmadı”, Halâc-ı Mansur: “Ben Allah’ım dedi. Ebû'l-Haremü'l-Hırkânî de: “Sûfi, mahlûk, yaratılmış değildir” demektedir.

3- “*Nâgehân o Şâr'a Vardum O Şâr'ı Yapılır Gördüm*”: Nâgehân, ansızın birden bire demektir, Hacı Baram'ın gönlü (*kalbi*) yapılır, görmesi, kalbin sürekli gelişim halinde olmasıdır. Bu durum, kalbin tekâmüle yönelişi olarak açıklanabilir. Kalbin gelişimi ile ilgili olarak burada şârih, “*O (kalp), iyi olursa bütün ceset (vücut) iyi olur*” (*Hadis*); *Çünkü o (insan) çok zulmedici, çok câhildir*” (*Ahzâb/72*); “*Sen onları uyamak kimseler sanırsın, halbuki onlar uyuyanlardır*” (*Kehf, 18*).

4- “*Ben Dahî Bile Yapıldım Taş-u Toprak Arasında*” : Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri, Ebû Hâmid'in yönetimindeki mânevi olgunlaşma sürecine girişini, taş ve toprak arasında yapılmak diye tanımlıyor. Bu ifadelerdeki topraktan amaç, rûhun olgunlaşmasıdır. Taştan kastedilen ise nefsin gelişimi anlaşılmalıdır. Bu mısradaki taştan topraktan söz edildiği için şârih de: “*Sizi (atanız Âdem'i) bir topraktan O yarattı*” (*Mü'min, 67*) ile “*Sizi bir çamurdan O yarattı*” (*En'âm, 2*) âyetlerine değinmiştir.

5- “*Şakirdleri Taş Yonarlar Yonub Üstâ'da Sunarlar*”: Şâkird Farsça'da öğrenci-talebe anlamına gelir, şâkirdlerin taş yontması, nefsin kötü tarafının giderilmesi, kötü ahlâkı bırakmak demektir. Temelde, tasavvufta şeyhin görevi, öğretmenlik ve eğitmenliktir. Üstad ise hoca demektir. Şârih burada da talebe (*şâkird*) üstadın bahsedilmesinden ötürü, şeyh, üstad (*üstâ*), velî, sözcüklerini açıklayan Farsça beyitlerden bize örneklemeler yapıyor. Beyitlerin anlamları şöyledir: “Bir aynayı pastan temizlemek mümkündür, fakat taştan ayna yapılamaz”, “Sen sert bir taş veyahut mermer de olsan, olgun bir kimseye ratlayınca cevher olursun”, “Velîlerin Tanrı'dan gelme güçleri vardır. Atılmış oku geri çevirirler”, ayrıca şârih şunları yazar (*Türkçeleri*): “Kimin üstazı yoksa, onun üstazı şeytandır”, “Kimin şeyhi yoksa, onun şeyhi şeytandır”, yine Farsça olarak: “Kâbenin içinde oturanlara kible gösteren (*âlet*) gerekmez “ ifadesi yer alır. Arapça olarak (*Türkçesi*): “Allah'a giden yollar, yaratılmışların nefesleri sayısındadır ve imamların ve ümmetimin ihtilafı rahmettir”.

6- “Allah’ın Adın Anarlar O Taşun Her Pâresinde” : Tanrı’nın adını anmak zikirdir. Zikir, ihsanın oluşumuna, o da Allah’ı sevmeye, Allah’ı sevmek de O’nun ahlâkıyla bezenmeye götürür. Burada çalışma ile ilgili hadis dile getirilir: “İki günü iki gününe eşit olan aldanmıştır (zarardadır, ziyandadır)”.

7- “Şehirde Oklar Atulur, Gelür Canlara Batılır”: Sîne göğüs, kalp demektir. Kalp (gönül) şehirden ok atılması ve onun göğsünü yakması; Allah aşkına tutulan kimselerde belâ yükünün artması demektir. Kişinin belâsının büyüklüğü aşkının büyüklüğüne delâlet eder. Doğru orantılıdır. Bu mısradaki ok atılması söz konusu olunca, şârih derhal âyete başvuruyor: “Attığın zaman da (Habibim) Sen atmadın “ (Enfâl, 17).

8- “Arifler Camı Satulur O Şârın Bâzâresinde” : Burada Hacı Bayrâm, Allah aşkı uğruna candan bile geçilebileceğini dile getirir. Âşık olan kişi, sevdiği uğruna canını bile vermektedir. Allah’ı sevmenin yolu fitne ve belâlar ile dolu olduğu gibi, candan geçebilmek gibi bir fedâkârlığı da gerektirir. Bir kelâm-ı kibar’a yer verilmiş : “Tavuk pazarında deve satılmaz” şeklindedir. Ayrıca tasavvufa temel olacak bir hadise de yer verilmiştir. Hadis şöyledir: “Ölmeden önce ölünüz”. Bu hadîs-î şerîfe, sûfi kelâmıdır diyenler de vardır.

9- “Şâr Dedükleri Gönüldür Ne Âlimdür Ne Câhildür”. İnsanın gönlü de tıpkı şehir gibidir, içinde her şey vardır, her şeyi kapsar. İnsan gönlü o derece büyüktür ki, yere-göğe sığmayan Allah, kendisini seven inançlı kulunun kalbine sığmıştır. Gönülden cehâlet olmaz, gönüldeki sezgiye dayalı irfan ile Allah bilinebilir. Hacı Bayrâm, Allah’ı bu yol ile bildiğini anlatmak istiyor. Hadis : “Ben ilmin şehriyim, Ali de o şehrin kapısıdır”.

10- “Aşıklar Camı Sebildür Erenlerin Arasında”: Gönül şehrinin (evinin) kenarında, yani pazarında âşıkların kanı bedava akar. Yani canın bi bir önemi yoktur. “Bana sizin dünyanızdan üç şey sevdirildi: Yeşillik, akarsu ve güler yüzlü aile (güzel koku, namaz, kadın)”. Ayrıca vakıf kurumuna esas (mesned) teşkil edecek âyetin yer aldığı görüyoruz: “Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harca-

yıncaya kadar asla iyiliğe ermiş berr-ü tâat etmiş olamazsınız” (Âl-i İmran, 92).

11- “*Bu Sözü Ârifler Anlar Câhiller Bilmeyub Tanlar*” : Hacı Bayrâm Velî Hazretleri burada, tasavvufta özel bir konumu olan “tatmayan bilmez” hususuna işaret etmektedir. Tasavvufu yaşamayan cahiller, boşuna tınıltı çıkarır, boşa konuşur, işin lafını yapar, özüne inemez. Ârifâne biliş için de tek bir koşul vardır; o da yaşamaktır. Tasavvufu iyi anlamının ikinci şartı da diğer ilimleri de hiç değilse ana kanunlarıyla bilmektir. Burada (Âl-i İmrân, 74) âyete işaret ediliyor: “ O kime dilerse rahmetiyle ona imtiyaz (ayrıcılık) verir”.

12- “*Hacı Bayrâm Kendi Banlar O Şar’un Menâresinde*”: Hacı Bayrâm : “tüm bu tasavvufî tecrübeleri yaşadım, şimdi de şiirlerimle size anlatıyorum” diyor. Bir din görevlisi (*müezzîn*) yaptığı çağrı (*ezan*) ile insanları câmiye nasıl topluyorsa Hacı Bayrâm da herkesi kendi yoluna, Bayrâmîlik’e çağırmakta ve davet etmektedir. Burada davet söz konusu olduğunda çağrılan yere üşenmemek gerektiğinden bahsediliyor.

Tasavuf: İlim değildir ve resim de değildir ,fakat o (tasavvuf) gerekli olan ahlâktır diye tanımlanır.Evet doğrudur ama ,Tasavvuf Tarihi ilimdir.İlk sûfilerin hepsi de muhaddisdirler.

Hacı Bayrâm-ı Velî (*müellif*) ve İsmail Hakkî Celvetî (*şârih*) hakkında uzun mâlumat verme cihetine gitmeyeceğiz. Zira bu, başlıbaşına ayrı bir çalışmayı gerektirir. Bu bakımdan kısaca temas etmekle iktifa edeceğiz. Şimdi şerhe konu olan dizelerin sahibi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin özgeçmişi hakkında kısa bilgi vermek istiyoruz: Hacı Bayrâm, Bayrâmiye tarikatının kurucusudur. Anadolu topraklarında doğup büyüyen bir türk mutasavvıfı tarafından kurulmuş ilk tarikat olan Bayrâmîye'nin Pîri, Hacı Bayrâm-ı Velî, 14. yüzyılın ilk yarısında Orhan Gazi döneminde Ankara'da doğdu. İsmail Hakkî Bursevî, 18. yüzyıl başlarında telif ettiği *Silsile-i Celvetiyye*'de Hacı Bayrâm'ın babasının Koyunluca Ahmed diye tanındığını, Safiyyüddin ve Abdal Murad adlı iki oğlu daha olduğunu belirtir. Bu bilgi daha sonraki çalışmalarda aynen tek-

rar edilmiştir. Taşköprüzâde, Hacı Bayrâm'ın Ankara'da Melike Hatun'un yaptırdığı Kara Medrese'de müderris iken burayı terkedip Somuncu Baba'ya intisap ettiğini söylenir.

Çocukluk ve gençlik dönemi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Hacı Bayrâm Hâmîd-i Velî'ye intisap etmiştir. Hacı Bayrâm'ın makamına geçen Pîr Ali Aksarâyî'nin mensubu olan Abdurrahman el-Askerî'nin bir mecliste Pîr Ali'ye Hacı Bayrâm evladının: "Müderris idi medreseden geldi, derviş oldu" dediklerini hatırlatarak görüşünü sorduğunda Pîr Ali "Belî, onların dahi sözü gerçektir, aşk medresesinin müderrisidir." Hacı Bayrâm, mürşidi Somuncu Baba'nın yanından ayrılırken "Sultanım ne amel üzerine olalım, sanat bilmem ne işleyelim?" deyince "Ekin ek burçak ek" cevabını alması ve Ankara'ya varıp burçak ekmesi, Ankara'ya dönünce tekke ve zâviye inşa etmeyip çiftçilikte meşgul olduğunu göstermektedir. Bu yıllarda mânevî şahsiyetinin insanları giderek etkilemeye başladığı ve çevresinde bir derviş grubunun oluştuğu söylenebilir. Somuncu Baba'nın vefatı ve ertesi yıl Çelebi Mehmed'in Osmanlı tahtına geçişinin ardından bu etki daha da genişlemiş, II. Murad devrinde devleti rahatsız edecek kadar büyük boyutlara ulaşmış olmalıdır. Hacı Bayrâm, melâmet neşvesini Anadolu'ya getiren mürşidi somuncu Baba gibi tekke kurmamış, vakıf tesis etmemiş ve vakıf gelirleriyle geçinmemiştir. Tarikatlarda çok yaygın olan bu iki müesseseye rağbet etmemesi onun melâmet neşvesine sahip olmasıyla ilgilidir.

Hacı Bayrâm'ın vefatı "irtihâlü'l insan" terkinin delâlet ettiği 833/1429-30 yılıdır. O'nun vefatından sonra dervişlerinin bir kısmı ilâhî aşk, cezbe ve melâmeti temsil eden Emîr Sikkînî'ye; züht, takvâ ve riyâzete temayülü olanlar da Akşemsettin'e tâbi olmuşlardır. Tac, hırka, tekke, evrad, ezkar ve vakıf müessesesini kabul etmeyip tam bir melâmet kisvesine bürünen, sohbeti esas alan, vahdet-i vücûd neşvesini ve ehl-i beyt muhabbetini ön plana çıkararak Emîr Sikkînî yolunu takip eden sûfilere Bayrâmî Melâmîleri adı verilmiştir.

Sade bir dill eve hece vezniyle yazılmış, vahdet neşvesini terennüm eden dört şiiri dışında Hacı Bayrâm'ın günümüze intikal eden eseri yoktur.

Şimdi de Bursalı İsmail Hakkı hakkında ana hatlarıyla bilgi vereceğiz: Onun Arapça ve Farsça bildiği, sohbetlerinin yüksek bir ilim ve irfan meclisi olduğu anlaşılmaktadır. İsmail Hakkı Bursevî, Ekim 1653'te bugün Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Aydos'ta doğdu. Uzun süre Bursa'da yaşadığı için Bursavî, bir süre Üsküdar'da ikamet ettiğinden Üsküdarî, Celvetîye tarikatına mensup olduğu için Celvetî nisbelerini kullanmış, özellikle Bursevî nisbesiyle meşhur olmuştur. İstanbul'un Aksaray semtinde doğup büyüyen babası Mustafa Efendi, İsmail Hakkı'nın doğumundan bir yıl evvel evi yanınca Aydos'a gidip yerleşmişti. Yedi yaşında annesini kaybeden İsmail Hakkı'ya büyükannesi bakmaya başladı. Ahmed Efendi'den Arapça dersleri aldı. Edirne'de din ilimlerini öğrenirken hüsn-i hatla meşgul oldu. Fıkıh ve kelâmı ilgili kitaplar okudu. Mehmed Efendi'den tecvid ve bazı hocalardan Farsça dersleri aldı. Şeyhinin izni ile Zeyrek Câmii'nde halvete giren İsmail Hakkı, doksan gün süren halvetten çıkınca dervişlere hizmetle görevlendirildi. Bir süre sonra şeyhi ona kendi yerine vaaz etmesini söyledi. 1675'te halîfe tayin edilerek Üsküb'e gönderdi. Bursalı İsmail Hakkı'yı Celvetî'yi çalışanlar, onun Arabca ve Farsça'ya vukûfiyetini dile getirirler. Nitekim bu gücünü ve yönünü bu elimizdeki Şerh'e yansıttığını görmekteyiz. Çok ağdalı bir Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

1087(1676)'de Şeyh Mustafa Uşşakî'nin kızı ile evlendi. Osman Fazlı, Bursa halîfesi Sun'ullah Efendi'nin vefat etmesi üzerine İsmail Hakkı'yı Bursa'ya halîfe tayin etti. 1695-1696 yıllarında İsmail Hakkı, askerin moral gücünü artırmak için II. Mustafa'nın daveti üzerine katıldığı 1. ve 2. Avusturya seferlerinde yaralanarak Bursa'ya döndü. 1700'de hacca gitti. 7 ay kadar Mekke ve Medine'de kaldı. Hac dönüşünde Medine ile Tebük arasındaki Ula yakınlarında eşkiyanın baskınına uğradı, canını zor kurtardı. *Esrârü'l-hac* adlı eseri bu sırada kayboldu. Mart 1710'da ikinci defa hac niyetiyle yola çıktı. Aişe Hanım ve muhtemelen şeyhinin kızı Hanife Hanım'la Tekirdağ'da evlendi. 1717 de tekrar Bursa'ya döndü. Aynı yıl Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye duyduğu sevgi sebe-

biyle Şam'a gitti. Şam'da on kadar eser kaleme alan İsmail Hakkı, "Tuhfe-i Recebiyye" adlı eserini Şam valisi Recep Paşa'ya takdim etti. Son yıllarını'da irşat faaliyeti ve eser telifiyle geçiren İsmail Hakkı, "Hakk Hakk deyüp azmeyledi Hakkı Efendi cennete" metninin işaret ettiği 1337-8/1725'te vefat etti. Ölümünden üç yıl evvel yazdığı bir manzumesinin son beytindeki "Hakkıya envâr-ı Hakk'la pür oldu merkadi" mısrasında vefatını önceden haber verdiği kabul edilir.

Nübüvvet velâyete dayanır; her nebî velidir ancak her velî nebî değildir. Ona göre Hz. Peygamber'in nübüvvet ve velâyet nûru olmak üzere iki nûru vardır. Nübüvvet nûru şerîat nûru, velayet nûru ise hakikat nûrudur. Resûl-i Ekrem kıyâmete kadar biri zâhir, diğeri bâtınla alâkalı bu iki nurla aramızdadır. Bu iki nûra tâbi olmayan ve onlarla hidâyet bulmaya çalışmayan kimse Peygamber'e uymayı terketmiştir.

İsmail Hakkı Bursevî'nin eserleri şu başlıklar altında tasnif edilebilir: A. Tefsir, B. Tasavvuf, C. Hadis, D. Fıkıh ve Kelâm, E. Diğer Eserleri. Ayrıca kendisinin edebî yönü incelenirken ele alınan eserleri ikiye ayrılır. A. Edebî Eserleri, B. Şerhleri. Şerh-i Ebyât-ı Hacı Bayrâm-ı Velî; Hacı Bayrâm-ı Velî'nin, "Çalabım bir şâr yaratmış" mısrai ile başlayan manzumesinin şerhi olup müellif hattı nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. (Esad Efendi, nr. 1521/1). Bizim de üzerinde durduğumuz bu eseridir.

Kaynakça

- Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler*, İstanbul, 1931.
- Abd-el-Bârî Ennedvî, Müt. Mustafa Ateş, *Kitap ve Sünnetin Ruhuna Göre Tasavvuf ve Hayat*
- Abdülkerim Erdoğan, Ankara'nın Manevi Mimarı Hacı Bayram-ı Veli, Ankara 2015, II. basım. Ank. Büyükşehir Belediyesi yayınlarından
- Cavit Sunar, *Tasavvuf Felsefesi veya Gerçek Felsefe*, Ankara, 1974
- Cavit Sunar, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara, 1975
- Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayrâm Velî*
- Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, 1997
- Fatma Ahsen Turan (dr.)-Oğuzhan Aydın, Hacı Bayram-ı Velî, Ankara

- 2011,II.basım,Ankara Büyükşehir Beleddiyesi yayınları.
- Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1966
- Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayrâm-ı Velî Yaşamı-Soyu-Vakfî*, c. I-II,Ankara 1983
- Hacı Bayrâm-ı Velî,Uluslararası Sempozyum Kitabı,14-16 Aralık 2012,Ankara.
- Künye: Ank.Büy.Şehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dâiresi Başkanlığı ve TÜRKKAD Türk Kadınları Kültür Derneği.
- Mehmet Ali Aynî, *Hacı Bayrâm Velî*, İstanbul, 1343.
- Mehmet Ali Aynî, Hacı Bayram Velî,Hazırlayan:H.Rahmi Yananlı,İstanbul 2015,I.basım,Büyüyen Ay yayınları.
- Mehmet Ali Aynî, *İsmail Hakkı*, İstanbul, 1944.
- Mehmet Tahir (*Bursalı*), *Osmanlı Müellifler*, İstanbul, 1333
- Mehmet Tahir (*Bursalı*), *Hacı Bayrâm-ı Velî*, İstanbul, 1741
- Münir Atalar, İsmail Hakkı Celvetî, *Şerh-i Rumûzât-ı Hacı Bayrâm-ı Velî*, (*transkribe eden, notlarla ve açıklamalarla yayınlayan: Münir Atalar*), Ankara 1991.
- Nihat Azamat, "*Hacı Bayrâm-ı Velî*" T.D.V.İ.A, İstanbul 1996, c.XIV, s. 442-447
- Refik Turan-Fatma Ahsen Turan -Abdülkerim Erdoğan ,Horasan'ı Anadolu'ya,Anadolu'yu Balkanlara Bağlayan Mana Önderi Hacı Bayram-ı Velî,2. baskı tarihsiz.Ank.Büyük Şehir Belediyesi.
- Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l Fu'âd*
- Suat Ak,Şerh-i Rümuzât-ı Hacı Bayram Velî,Çalab'ım Bir Şâr Yaratmış,İstanbul 2013,I.bsm,Büyüyen Ay yayınları.
- Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1995
- Yusuf Şevki, Yavuz-Cafer Karadaş, "*Bursalı İsmail Hakkı*" *TD.Vİ.A*, İstanbul 2001, c. c.
- c.XXIII, s.102-110